

OPONENTSKÝ POSUDOK

habilitačnej práce

ThLic. PaedDr. PhDr. Gabriely Genčúrovej, PhD.

KREŠŤANSKÁ PANSOFIA JÁNA AMOSA KOMENSKÉHO
Náčrt vybraných teologických tém v pansofických spisoch *Consultatio catholica*

odbor habilitačného konania a inauguračného konania: Katolícka teológia

K aktuálnosti zvolenej témy

Práca autorky Gabriely Genčúrovej ponúka silno aktuálne témy ako je tolerancia, porozumenie, spoločenský a náboženský rešpekt, ľudské dobro a nádej v lepší život.

Cieľ práce

Hlavným cieľom predloženej habilitačnej práce je hľadanie Komenského teológie, teologických princípov a myšlienok v jeho diele. Komunistický režim sa totiž snažil vyabstrahovať z Komenského textov akúkoľvek náboženskú optiku. Autorka chce dokázať, že celým teologicko-filozofickým dielom tohto mysliteľa a veľikána sa tiahne náboženská niť, silno vyjadrená vierou v Boha a prácou s vtedy dostupnými teologickými princípmi. Komunistický režim sa snažil dezinterpretovať Komenského diela a sterilne ich precedil cez bizarnú optiku režimu. Po páde komunistickej diktatúry sa však niektorí autori vracajú k objaveniu náboženského a teologického významu Komenského textov. Je dobré a slúži k pozitívnemu hodnoteniu tejto práce, že autorka hneď na začiatku (s. 10-15) venuje dostatočný vklad práve výskumu stavu súčasného bádania Komenského textov.

K zvoleným metódam

Pre splnenie svojho cieľa autorka najprv kriticky skúma súčasný stav komeniologického bádania, pomocou analýzy spisu *Consultatio* charakterizuje základné teologické koncepty Komenského a nakoniec sumarizuje charakter jeho teologického myslenia.

K výsledkom habilitačnej práce a nové poznatky, ktoré práca prináša

Vidím tu možné prepojenie troch pojmov: teológia, pansófia a univerzionalizmus. Teológia dáva istý vnútorný obsah fenoménu univerzionalizmu a pansófie Komenského. Možno by sa to dalo prirovnať ku konceptu Weltethos Hansa Künga. Teda hľadať v rozličnostiach kultúr a náboženstiev spoločné prieniky so spoločným významom, ktoré by slúžili aspoň k minimálne dohodnutým pravidlám.

Prínosom práce je aj formulovanie Komenského kladného prístupu k svetu (s.17). V rámci kresťanstva (aj Katolíckej cirkvi) badáme extrémne pozície konzervatívneho smerovania, ktoré sa javia ako doketické, manichejstické, dualistické. Svojím negatívnym postojom k svetu a ľudskej sensualite vytvárajú nezdravé spirituálne smery, ktoré bežný človek nemusí správne odhadnúť a stane sa ich obeťou.

Napriek tomu, že Komenský je ovplyvnený teológiou reformátorov, teda augustínovskou pasívnou antropológiou (poznal však dobre aj Aristotela a Tomáša), menej dôverujúcou v možnosti človeka, predsa prezentuje skôr pozitívnu antropológiu, dôverujúcu v človeka a jeho konanie. Toto smerovanie môže dnes napomáhať k väčšej úcte k človeku a k vzájomnej tolerancii medzi ľuďmi.

S tým súvisí ďalší pozitívny prínos práce - podčiarknutie antropocentrizmu v Komenského myslení, ktoré sám Komenský nedáva do rozporu s teocentrizmom, ale ich chápe ako dopĺňajúce sa. Je to prekvapivé práve preto, že od Komenského, vzdelaného v reformovanej teológii, by sme vo filozofovaní (ale i v teológii) očakávali možno menej aristotelika a skôr mysliteľa s platónskym zameraním. Je to však aj logické, keďže má bližšie k protestantskej teológii ako ku katolíckej. Ale zároveň musíme opäť dodať, že Komenský pozná dobre oba tieto filozofické systémy a je mysliteľom, reformátorom viklefovského typu (značná podpora ľudskej slobody; s. 45). V súčasnosti, v rámci kresťanského sveta môžeme sledovať konzervatívnu tendenciu k akejsi negatívnej antropológii, k nedôvere v človeka. Koncept inkarnácie chce však človeka povýšiť, nie ponížiť. V tejto súvislosti autorka hľadá a vyzdvihuje u Komenského koncepty ako *poľudštenie Boha* alebo *sekularizácia Boha* a na druhej strane *zbožštenie sveta*, „*posväcovanie profánneho*“ (s. 21-22). Toto smerovanie *Boha k človeku* a *povýšenie človeka k Bohu* podporuje biblické chápanie Božej transcendencie (Boha, ktorý transcenduje zo seba do sveta, Boha, ktorý vstupuje do dejín) a zároveň pozdvihnutie človeka (teda jeho vykúpenie a spása) a naplnenie človeka (silný eschatologický akcent v antropológii). V tejto súvislosti veľmi silnou a obsahovo hutnou výpoveďou je táto veta: „Narušená ľudskosť má teda soteriologický potenciál“ (s.143). Na jednej strane je vyjadrená potreba milosti pre človeka, ale na strane druhej človek tu nie je negatívnym výrazom bezmocnosti, ale pozývaným Božím partnerom.

Pri komentovaní Komenského chiliaizmu autorka píše: „Komenský vychádzal z princípu, že dejiny spásy sa odohrávajú vo svete, vo svetových dejinách a svetové dejiny sú vyjadrením dejín spásy. Cesta spásy je historickou cestou, odohráva sa reálne v čase“ (s. 23). Je to správne podčiarkovanie myšlienky súčasnej eschatológie, že človek nie je vykúpený z dejín, ale v dejinách. A naše dejiny smerujú k naplneniu, nie k zničeniu. Tým sa zvyrazňuje pozitívny vzťah k dejinám. Aby kresťan nemal tendenciu utekať z dejín, ale premieňať dejiny. Toto je silno podčiarknuté práve v Komenského diele *Svet možný*, ukazuje človeku ideál reálneho sveta, ku ktorému má smerovať človek svoju aktivitu.

Prínosom tejto práce je tiež zvýraznenie nutnosti, aby sa teológia ani dnes nevzdávala potrebnej miery racionality. I keď najsilnejšiu konfrontáciu s racionalizmom a nástupom vedy zažíva cirkev v 18.-19. storočí, predsa je obdivuhodné, že Komenský sa už vo svojom čase nestaval proti vtedajšiemu nástupu racionalizmu, ale naopak, vnímal silnú potrebu jeho prítomnosti v teológii (s. 142).

Autorka hovorí, že Komenský predstavil „všeobecné riešenia problémov“. V dejinnom rámci 16.-17. storočia akademického sveta, v ktorom stále vládnu polyhistori, je zrejme možné hovoriť o „všeobecných riešeniach problémov“, ale vedecký svet sa postupne čiastkuje a vstupuje do zložitejších detailov. Podobne by dnešný človek mal problém so spojením „univerzálna teológia“ (s.9). Napriek tomu je aj dnes v istom zmysle potrebná snaha o akési *pansofické* – celistvé videnie skutočnosti, keďže máme odborníkov na špecifiká, ale súčasnej vede, kultúre a spoločnosti chýbajú ľudia komplexného pohľadu (čo je, samozrejme, na rozsah informácií dnes skoro nemožné). Prostredníctvom internetu sme však obeťami čiastkovosti, z ktorej sa rodia pseudonázory vo vede i spoločenskom názore. Preto je potrebné a aktuálne, nakoľko je to len možné, pestovať dnes vo vede aspoň základné videnie celku a jeho súvislostí, akúsi „komenského pansófiu“.

Formálne chyby

V *Obsahu* práce je potrebné písať všetky tri hlavné kapitoly rovnakým písmom (kapitola 1 a 3 sú písané malými a kapitola 2 veľkými písmenami).

Autorka na s. 21 tvrdí, že „Komenský Pseudo-Dionýza často v Pansofii cituje ako Dionýza (vtedy sa ešte netušilo, že je to pravdepodobne neznámy sýrsky mních 5. storočia a nie pravý Dionýz)“. V tom čase sa však už minimálne 100 rokov tušilo (možno to nebolo celkom

rozšírené), že Dionýz nie je pravým žiakom Pavla zo Skutkov apoštolov. Hovoril o tom už Erasmus Rotterdamský (+1536).

Text je na niektorých miestach formulovaný zbytočne zložito. Formálne by bolo možné ho zjednodušiť.

Na niektorých miestach je potrebné upraviť slovosled (napríklad: „Konfrontácie však s Descartesom neboli len...“ (s. 30); „Všetky sa pravdy chápu...“ (s.138);

Niektoré vety sú nejasne formulované (napr. s. 132): *Vykupiteľské dielo Krista chápe ako možnosť človeka oslobodiť od viny nie len seba, ale so sebou aj celé stvorenie, ktoré svojim pádom stiahol so sebou.*

s. 142: „Čiže nemôžeme špekulatívnu teológiu oddeľovať od dogmatickej.“ – možno je to trochu nejasné vyjadrenie, ako keby sa teológia delila na špekulatívnu a dogmatickú. Správnejšie by bolo povedať, že dogmatická teológia je viac alebo menej špekulatívna.

Je potrebné doplniť diakritiku a chýbajúce čiarky, bodky, napr. za pozn. 664.

Je potrebné opraviť preklepy v celom texte (napr. s. 43: „Tento postoj a privádza človeka...“;

s. 143: „...a prispôbiť sa svoju pravému účelu...“); s. 141: „...intellectus fidei“ – správne intellectus).

Kráse textu neprospieva zbytočné opakovanie Komenského mena napr. s. 144: „Komenský pretváral svoje myslenie originálnym spôsobom, nepreberal vtedajšie filozofické, spoločenské a náboženské koncepty pasívne, čím sa Komenský predstavuje...“ V mnohých prípadoch sa jeho meno dá nahradiť osobným zámenom, alebo iným pomenovaním (mysliteľ, filozof, pedagóg).

K protokolu o kontrole originality

Vykazovaná podobnosť je iba výsledkom citovania použitých textov. Celá práca je však originálnym textom autorky.

Otázky

1. Naša doba má také špecifiká, že iba ťažko existujú univerzálne riešenia. Ako je možné pretransformovať Komenského myšlienku „univerzálnosti“ do pomerov dnešnej modernej spoločnosti?
2. Na ktorých teologických princípoch je založený univerzionalizmus Komenského?

Záver

Odporúčam, aby ThLic. PaeDr. PhDr. Gabriele Genčúrovej, PhD. v zmysle § 76 *Zákona č.131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*, a v súlade s *Vyhláškou č. 246/2019 Z.z. o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov a umelecko-pedagogických titulov docent a profesor*, po úspešnom vypracovaní habilitačnej práce a po úspešnom absolvovaní habilitačného konania v odbore habilitačného konania a inauguračného konania: Katolícka teológia, **bol** udelený vedecko-pedagogický titul “docent“ (v skratke “doc.“).

v Košiciach, 11.2. 2025

doc. Dr. Vladimír Juhás, PhD.